

ІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

©2022 МАТРУНЧИК Д. М.

УДК 330.16.167
JEL Classification: O38; O39

Матрунчик Д. М.

Інноваційна трансформація поствоєнної економіки України: детермінація цілепокладання та регіональні особливості

У статті сформульовано авторський концепт інноваційної трансформації поствоєнної економіки України для прискореного усунення наслідків військового вторгнення держави-агресора глобального масштабу та модернізації структуроутворюючих ланок національного господарства і регіональних господарських комплексів. Обґрунтовано, що в умовах значної територіальної неоднорідності галузевої структури господарського комплексу вибір пріоритетів інноваційної трансформації поствоєнної економіки має враховувати особливості розвитку економіки регіонів України. Встановлено, що детермінація цілепокладання інноваційної трансформації поствоєнної економіки має передбачати ідентифікацію основних детермінант (воєнних, інституційно-цифрових, ресурсно-виробничих і екологічних, соціальних, макроциклічних і макрофіскальних, глобальних), які на даний момент визначають базові тренди функціонування національного та регіональних господарських комплексів. Обґрунтовано, що основними принципами інноваційної трансформації поствоєнної економіки України та регіональних господарських комплексів виступають: 1) принцип соціальної відповідальності; 2) принцип дирижизму; 3) принцип інклюзивності; 4) принцип коеволюції; 5) принцип конвергенції; 6) принцип глокалізації. Доведено, що визначений комплекс базових принципів здійснення трансформаційних процесів у поствоєнний період на інноваційних засадах детермінує такі основні цілі: 1) відновлення економіки та посилення господарської самодостатності; 2) зміцнення обороноздатності країни та відродження військово-промислового комплексу; 3) побудова соціальної держави; 4) чисте довкілля. Встановлено, що основні цілі (цілі першого порядку) мають конкретизуватися у цілях другого порядку: територіально-секторальних, еколого-енергетичних, соціально-демографічних і науково-технічних. Обґрунтовано, що детермінація цілепокладання інноваційної трансформації поствоєнної економіки України має повною мірою враховувати регіональну специфіку виробничого та інфраструктурного комплексу, щоб забезпечити максимально результативне використання ресурсно-виробничого потенціалу територіальних утворень та вигіді і нових можливостей, зумовлених поглибленням децентралізаційних процесів.

Ключові слова: інноваційна трансформація, поствоєнна економіка, обороноздатність, військово-промисловий комплекс, конвергенція, децентралізаційні процеси, регіональний господарський комплекс.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-4-102-110>

Рис.: 1. Бібл.: 12.

Матрунчик Дмитро Миколайович – кандидат технічних наук, докторант, Луцький національний технічний університет (вул. Львівська, 75, Луцьк, 43018, Україна)

E-mail: vadba@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8173-2582>

UDC 330.16.167
JEL Classification: O38; O39

Matrunchuk D. M. Innovative Transformation of the Post-War Economy of Ukraine: The Determination of Goal Setting and Regional Peculiarities

The article formulates the author's own conception of innovative transformation of the post-war economy of Ukraine for accelerated elimination of the consequences of the military invasion of the aggressor state on a global scale and modernization of the structural units of the national economy and regional economic complexes. It is substantiated that in the context of significant territorial heterogeneity of the sectoral structure of the economic complex, the choice of priorities for innovative transformation of the post-war economy should take into account the peculiarities of economic development of Ukraine's regions. It is found that the determination of goal-setting for the innovative transformation of the post-war economy should include the identification of the main determinants (military, institutional-digital, resource-production and environmental, social, macro-cyclical and macro-fiscal, global), which currently determine the basic trends in the functioning of national and regional economic complexes. It is substantiated that the main principles of innovative transformation of the post-war economy of Ukraine and regional economic complexes are: 1) the principle of social responsibility; 2) the principle of dirigisme; 3) the principle of inclusiveness; 4) the principle of co-evolution; 5) the principle of convergence; 6) the principle of glocalization. It is proved that the defined set of basic principles for the implementation of transformation processes in the post-war period on an innovative basis determines the following main goals: 1) economic recovery and strengthening of economic self-sufficiency; 2) strengthening of the country's defense capability and revival of the military-industrial complex; 3) building a welfare state; 4) clean environment. It is established that the main goals (goals of the first order) should be specified in the goals of the second order: territorial-sectoral, ecological-energetic, socio-demographic, and scientific-technical. It is substantiated that the determination of goal-setting for the innovative transformation of the post-war economy of Ukraine should fully take into account the regional specifics of production and infrastructure complex formation in order to ensure the most efficient use of the resource-production potential of territorial entities and the benefits and new opportunities resulting from the deepening of decentralization processes.

Keywords: innovative transformation, post-war economy, defense capability, military-industrial complex, convergence, decentralization processes, regional economic complex.

Fig.: 1. Bibl.: 12.

Matrunchyk Dmytro M. – Candidate of Sciences (Engineering), Candidate on Doctor Degree, Lutsk National Technical University (75 Lvivska Str., Lutsk, 43018, Ukraine)

E-mail: vadba@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8173-2582>

Вступ. Доцільність зміцнення обороноздатності та господарської самодостатності України і наявність квазі-ринкових інститутів в економіці України вимагають подальшого здійснення трансформаційних змін з урахуванням попереднього вітчизняного досвіду ринкових перетворень, наявних ендегенних та екзогенних викликів, високого рівня зношення об'єктів виробничої інфраструктури та позитивних зрушень останніх років в реалізації пріоритетів цифрової трансформації. Збройна агресія Російської Федерації проти українського народу призвела до загибелі великої кількості мирного населення, а також руйнації цілісних майнових комплексів житлового та виробничого призначення. З огляду на це, вже сьогодні визріла необхідність розроблення концептуальних засад і прикладного інструментарію здійснення трансформації поствоєнної економіки України у зв'язку зі значними і непоправними втратами та руйнуваннями, які зазнало українське суспільство внаслідок збройного вторгнення на суверенну територію нашої країни держави-терориста глобального масштабу. Більше того, Україні потрібна інноваційна модель трансформації поствоєнної економіки, щоб прискореними темпами усунути жальні наслідки збройного вторгнення російських агресорів, модернізувати енергомісткі сегменти національного господарства, забезпечити масове впровадження сучасних інноваційних технологій у всі фази відтворювального процесу та використати наявний транзитивний, природно-ресурсний та виробничо-технічний потенціал регіональних господарських комплексів для усунення територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку. Важливою концептуальною передумовою розроблення дієвого інструментарію інноваційної трансформації поствоєнної економіки України виступає ідентифікація основних детермінант, котрі вирішальною мірою визначають цілі та складові інноваційних трансформаційних процесів у національній економіці та в регіональних господарських комплексах.

Метою статті є теоретико-методологічне забезпечення процесу детермінації визначення цілей та основних складових інноваційної трансформації поствоєнної економіки України з урахуванням масштабів втрат і руйнувань, понесених українським суспільством внаслідок терористичних дій Російської Федерації, а також регіональних особливостей відновлення та модернізації соціальної і виробничої інфраструктури.

Актуальні проблеми формування інституційного підґрунтя та прикладних механізмів трансформації національної економіки вже тривалий період розглядалися і розглядаються у працях В. Базилевича, І. Вахович, В. Геця, В. Голяна, Б. Данилишина, А. Дейнеко, Б. Кваснюка,

І. Крючкової, А. Поручника, В. Сіденка та інших [1–12], де уточнюється зміст поняття «трансформація» як базової наукової категорії, розкриваються ідеологія та протиріччя трансформації моделі економіки України у 90-х роках минулого століття, розглядаються бюджетно-податкові та грошово-кредитні детермінанти трансформації економічних відносин, аналізуються динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток структурних трансформацій, оцінюються перспективи імплементації передового іноземного досвіду здійснення трансформаційних змін з огляду на національний інтерес та наявне інституційне середовище регуляторного впливу на відтворювальні пропорції як на рівні держави, так і на рівні територіальних громад. Водночас не достатньо обґрунтованими є підходи стосовно трансформації поствоєнної економіки на інноваційних засадах.

Вихідною передумовою, яка має враховуватися при розробленні комплексу методів та інструментів інноваційної трансформації, є те, що в умовах воєнного та поствоєнного стану трансформаційні процеси в національній економіці, зокрема у регіональних господарських комплексах, мають передбачати застосування широкої гами різноманітних інновацій, щоб прискореними темпами усунути наслідки руйнувань і пошкоджень, які виникли у зв'язку з вторгненням російських військ на територію України. Реалізація вказаної мети потребує детермінації цілепокладання трансформації поствоєнної економіки України на інноваційних засадах.

Необхідність теоретико-методологічного забезпечення детермінації цілепокладання інноваційної трансформації повоєнної економіки зумовлена впливом на відтворювальні пропорції комплексу детермінант, котрі мають бути враховані при використанні методів та інструментів інноваційної трансформації відповідних секторів національного господарства, а також окремих територіальних утворень. Виходячи з того, що велика кількість громадян нашої країни загинула, а частина населення виїхала за кордон, житлова та господарська інфраструктура зазнала руйнувань і пошкоджень, в національній економіці відбуваються турбулентні процеси на фінансовому ринку, спостерігаються позитивні зрушення в сфері діджиталізації публічного сектора та сектора підприємницької діяльності, доцільною є ідентифікація основних груп детермінант, які найбільшою мірою здатні вплинути на вибір пріоритетів (цілей) та механізмів інноваційної трансформації поствоєнної економіки України (рис. 1).

При формуванні набору регуляторних підойм і відповідних форм інноваційної трансформації поствоєнної економіки, в першу чергу, мають бути враховані воєнні

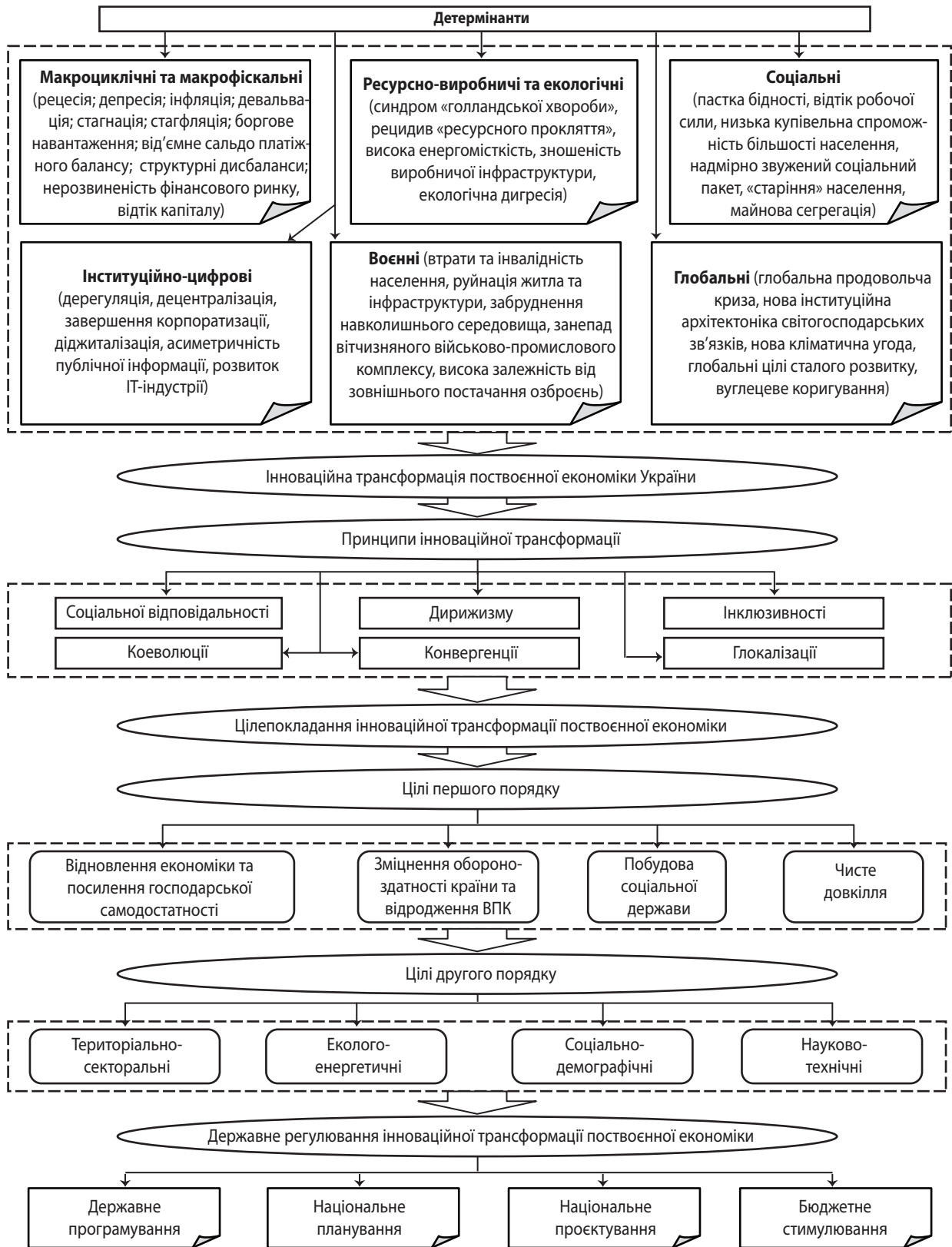

Рис. 1. Детермінація цілепокладання трансформації поствоєнної економіки України на інноваційних засадах

Джерело: побудовано автором

детермінанти, які знайшли свій прояв у численних втратах населення, різкому збільшенні кількості людей з інвалідністю та психічними розладами, руйнації житлових будинків та об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури. Військові дії також справили великий еколого-деструктивний та природо-руйнівний вплив на навколишнє середовище, що вимагає розроблення сучасного інструментарію масштабного застосування технологій екологічного реінжинірингу екологічно розбалансованих територій, щоб усунути прояви шкідливого впливу на життя людей забруднених повітря, водних, земельних та інших природних ресурсів. Воєнні чинники значною мірою мають також детерминувати вибір форм і методів інноваційної трансформації поствоєнної економіки через те, що протягом двох десятиліть внаслідок недалекоглядності представників окремих владних інститутів фактично відбувся занепад вітчизняного військово-промислового комплексу, і Україна була змушена завозити певні види озброєнь, які при належній модернізації та реконструкції реально виробляти на підприємствах всередині країни.

Набір інструментально-методологічного забезпечення інноваційної трансформації поствоєнної економіки має однозначно детерминуватися врахуванням соціальних чинників, зокрема фактору пастки бідності. Пастка бідності – це наявність таких інституційних умов, при яких ускладненим є процес подолання злиднів і забезпечення більш високих стандартів життя великої кількості громадян країни. Великий деструктивний вплив на вітчизняний ринок праці здійснює значний відтік робочої сили за кордон, в першу чергу, висококваліфікованих інженерних кадрів. Необхідно також враховувати той факт, що відтік робочої сили мав місце ще до початку активних бойових дій на території України. Тобто війна лише інтенсифікувала цей процес, причини виникнення котрого знаходяться у площині наявності прорахунків при реалізації пріоритетів соціального блоку державної економічної політики.

Вагомий деструктивний вплив на економічну динаміку в країні здійснює також низька купівельна спроможність значної кількості громадян, що призводить до згортання внутрішнього попиту на товари, послуги та роботи, а це у підсумку кумулятивним чином впливає на ефективність функціонування суб'єктів вітчизняного бізнесу і змушує їх скорочувати рівень завантаженості виробничих потужностей. Падіння національної економіки прискорилося на початку 2022 року, що не дає можливості органам державної влади нарощувати розмір соціального пакета для найменш захищених верств населення, що ще більше відкидає цих громадян за межу бідності. У зв'язку з військовими діями та вимушеним переселенням жителів територій, де йдуть активні бойові дії, посилюється майнова сегрегація населення в сторону збільшення питомої ваги збіднілих громадян. У зв'язку зі складним соціально-економічним становищем всередині країни, особливо з початком активних бойових дій, прискорилися процеси «старіння» вікової структури населення через виїзд громадян країни жіночої статі за кордон, що у середньостроковій перспективі також негативно відобразиться на динаміці населення в цілому.

Виходячи з кращих іноземних практик відбудови зруйнованих війною цивільних та оборонних об'єктів та враховуючи структурні особливості розвитку національно-

го господарства, при проектуванні та стратегуванні інноваційної трансформації поствоєнної економіки необхідно повною мірою врахувати ресурсно-виробничі та екологічні детермінанти соціально-економічного розвитку секторів господарського комплексу країни та окремих регіонів і населених пунктів. Інноваційна трансформація поствоєнної економіки має бути націлена на усунення синдрому «голландської хвороби» [3], який притаманний вітчизняному господарському комплексу і полягає у значній його залежності від експорту декількох видів сировини, в першу чергу сільськогосподарської рослинницької сировини. Цей синдром культивує сировинну спрямованість вітчизняного експорту і фактично призводить до вивезення доданої вартості закордон.

Із синдромом «голландської хвороби» тісно пов'язаний рецидив «ресурсного прокляття», який передбачає забезпечення певного рівня господарської самодостатності країни за рахунок надмірної експлуатації певного виду природних ресурсів. В умовах української практики – це родючі ґрунти, які завдяки природній продуктивності забезпечують прийнятний рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва та первинної переробки сільськогосподарської сировини навіть за умови мінімальних витрат в освоєння сучасних інноваційних способів та технологій вирощування сільськогосподарських культур. Можливості великими сільськогосподарськими виробниками присвоювати земельну ренту не стимулює їх забезпечувати підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності за рахунок інноваційних чинників, що гальмує процес просування країни у нову фазу постіндустріального розвитку.

Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції у більшості секторів національного господарства значною мірою зумовлений високим рівнем енергоємності її виробництва у зв'язку з надмірною зношеністю основних засобів та об'єктів інфраструктурного забезпечення, тому інноваційна трансформація поствоєнної економіки має бути націлена на забезпечення відповідних інституційних та фінансово-економічних умов для масштабної модернізації основного капіталу сфери промислового виробництва та оновлення мережі об'єктів виробничої інфраструктури, щоб знизити витрати на одиницю готової продукції і створити кращі конкурентні умови для її збуту як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку.

Враховуючи те, що тривалий період на території України функціонував достатньо потужний енерго- та ресурсомісткий виробничий комплекс, серцевиною якого була важка індустрія, у більшості регіонів утворилися значні обсяги промислових відходів, які роками не піддавалися утилізації, що виступає перманентним джерелом забруднення довкілля і вкрай негативно впливає на життя і здоров'я людей. Поряд з промисловими надзвичайно деструктивний вплив на природні біогеоценози та здоров'я людей справляють побутові відходи, розміщення котрих часто-густо носить стихійний характер і здійснюється без належного технічного супроводження. Також актуальною залишається проблема мінімізації негативного впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС на людей, довкілля та окремі ланки господарського комплексу, особливо в зоні Полісся. Усунення перерахованих проявів екологічної ди-

гресії, а також упередження негативного впливу сфери матеріального виробництва та житлово-комунального господарства на атмосферне повітря та інші складові довкілля мають отримати відповідне інституційне супроводження і відповідний комплекс регуляторів стимулюючого впливу в системі інноваційної трансформації поствоєнної економіки України.

Перспективна модель інноваційної трансформації поствоєнної економіки також повинна відштовхуватися від тих позитивних результатів, які було досягнуто у 2015–2022 роках в системі інституційного устрою країни та інформаційних технологій. Проведення бюджетно-фіскальної децентралізації [2; 5] та дерегуляції земельних відносин дали територіальним громадам додаткові фінансові та територіально-просторові ресурси для активізації ділової активності і ефективнішого використання місцевого ресурсно-виробничого потенціалу, що потребує врахування максимальною мірою можливостей і резервів, які можуть використати регіони та територіальні громади в частині здійснення інноваційних трансформаційних процесів у різноманітних сегментах господарського комплексу. В останні роки відбулися процеси завершення корпоративізації державних підприємств, що фактично перетворило їх із відомчих структур у мобільні суб'єкти підприємницької діяльності, які націлені на прискорену імплементацію передового іноземного досвіду та максимізацію прибутковості використання наявного основного та оборотного капіталу.

Значний позитивний вплив на темпи соціально-економічного розвитку та зниження транзакційних і трансформаційних витрат здійснила діджиталізація діяльності регуляторних структур публічного сектора, що скоротило час на опрацювання статистичного і фактологічного матеріалу, прискорило процеси документообігу та на порядок зменшило прояви корупційних дій та конфлікту інтересів при прийнятті рішень, пов'язаних з інтересами держави, регіонів і територіальних громад, а також при освоєнні бюджетних коштів. Діджиталізація забезпечила певне зниження рівня асиметричності публічної інформації, що вирівняло умови для різноманітних суб'єктів господарювання в частині отримання бюджетних преференцій та різного виду послуг, які надають публічні органи. Отримання очікуваного позитивного ефекту від діджиталізації стало можливим завдяки прискореному розвитку ІТ-індустрії, яка в останні роки значно збільшила свою частку в структурі сукупної доданої вартості, що створюється в Україні. Тому цифрова трансформація має стати серцевиною інноваційної трансформації поствоєнної економіки в цілому як у короткостроковій, так і у середньостроковій перспективі.

Стратегування інноваційної трансформації поствоєнної економіки також має детермінуватися наявними макроекономічними умовами, що сформувалися внаслідок військової агресії Російської Федерації і відповідно під впливом часткового згорання ділової активності вітчизняного та іноземного бізнесу. Концепт інноваційної трансформації має охоплювати комплекс антиінфляційних та антикризових заходів, які допоможуть приборкати галопуючу інфляцію та подолати стагнаційні процеси в реаль-

ному секторі економіки [7; 10], щоб підняти інвестиційну привабливість національної економіки як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвесторів. Для прискорення мобільності та оборотності капіталу необхідним є поглиблення регуляторних функцій держави в частині розбудови інфраструктури фінансового ринку та основних його сегментів, що дасть змогу підвищити рівень доступності кредитних коштів та спрямує «вільні» кошти у найбільш інвестиційно привабливі сектори національної економіки.

Необхідним є умонтування в спектр пріоритетів державної та регіональної економічної політики комплексу протекціоністських заходів, які даватимуть змогу поступово нарощувати потенціал вітчизняного експорту, особливо в частині виробництва продукції з високою доданою вартістю, щоб зменшувати негативне сальдо платіжного балансу і зміцнювати національну грошову одиницю. Варто закласти додаткові стимули, щоб заінтересувати суб'єкти підприємницької діяльності максимальною мірою переробляти сировину всередині країни і експортувати готову продукцію з різною глибиною переробки, щоб поступово усунути структурні дисбаланси між галузями добувної та переробної промисловості, а також в національному АПК, де частка сировинної ланки має бути зменшена на користь сектору переробно-харчових виробництв. Додатковим каталізатором відновлення поствоєнної економіки повинна стати репатріація капіталу, який був вивезений з України внаслідок відсутності сприятливих інституційних та фінансових умов для його авансування у розвиток реального та фінансового секторів національного господарства.

Розробляючи інституційне забезпечення реалізації пріоритетів інноваційної трансформації поствоєнної економіки на загальнонаціональному та регіональному рівнях необхідно враховувати зрушення у глобальній архітектоніці регулювання світогосподарських зв'язків [9]. Це стосується методів та способів імплементації в національну модель інноваційної трансформації базових резолюцій Нової кліматичної угоди в частині боротьби з негативними кліматичними змінами, зокрема щодо обмеження викидів парникових газів та інших негативних екологічних екстерналій. Коли такі методи та способи будуть імплементовані, Україна не тільки увійде у планетарні тренди регулювання впливу на довкілля, але й матиме змогу отримувати кошти з глобальних екологічних фондів, що є критично необхідним в плані прискорення процесів відновлення зруйнованих війною цивільних та оборонних об'єктів, які безпосередньо пов'язані з впливом на навколишнє природне середовище. Особливо прискіпливо необхідно підходити до формування інституційного та фінансово-економічного забезпечення реалізації в Україні окремих Цілей сталого розвитку, затверджених ООН, які стосуються подолання бідності, збереження середовища існування та створення надійних джерел енергетичних ресурсів, що дасть змогу залучити зовнішні інвестиції у базові ланки національного господарства.

Ідентифікація впливу перерахованих детермінант інноваційної трансформації поствоєнної економіки має слугувати основною передумовою інституціоналізації комплексу принципів, які повинні враховуватися при обґрунтуванні цілей інноваційних трансформаційних проце-

сів у період післявоєнного відновлення економіки України. Виходячи з ендогенних чинників соціально-економічного розвитку та екзогенних умов розвитку національного господарства, такими принципами мають виступати: принцип соціальної відповідальності; принцип дирижизму; принцип інклюзивності; принцип коєволюції; принцип конвергенції; принцип глокалізації.

Дотримання принципу соціальної відповідальності при виборі цілей інноваційної трансформації поствоєнної економіки та механізмів їх досягнення має відштовхуватися від наслідків військових дій як в частині зростання загинувших громадян України внаслідок безпосередньо ворожих атак на українських військових та ракетних ударів по мирному населенню, різкого збільшення кількості сиріт, людей похилого віку без підтримки працездатних родичів, людей з інвалідністю та психічними розладами, зростання кількості людей, що втратили власні помешкання і були змушені тимчасово переміститися в інші регіони. Даний принцип також необхідно враховувати, виходячи з того, що в країні дуже велика кількість людей похилого віку з мізерними пенсіями та малозабезпечених людей, що однозначно вимагатиме диференційованого підходу до формування пакета соціальної допомоги як прямої, так і не прямої.

Принцип дирижизму, який передбачає активний безпосередній вплив держави на соціально-економічні процеси, має бути використаний при здійсненні інноваційної модернізації поствоєнної економіки, оскільки окремі її складові безпосередньо стосуються проблем зміцнення обороноздатності країни, що досягається за рахунок відновлення потенціалу у свій час занедбаного вітчизняного військово-промислового комплексу. Також держава як власник більшості природно-ресурсних благ має встановлювати прозорі правила щодо регуляторного впливу на процеси забруднення навколишнього природного середовища та розширеного відтворення і господарського освоєння найбільш ліквідних складових природно-ресурсного потенціалу. Принцип дирижизму має бути дотриманий і у питаннях еквівалентного розподілу державної допомоги щодо підтримки людей, постраждалих внаслідок воєнних дій, учасників бойових дій та малозабезпечених верств населення.

Умонтування принципу інклюзивності в комплекс принципів інноваційної трансформації поствоєнної економіки впливає з передового іноземного досвіду, згідно з яким максимальна кількість населення через інститути громадянського суспільства залучається до процесів, які відбуваються у різних сегментах соціуму. Даний принцип фактично забезпечує систему противаг між окремими суб'єктами трансформаційних процесів, яка формується внаслідок участі громадськості у реалізації проектів оновлення, модернізації та реконструкції об'єктів життєдіяльності, рівень функціонування котрих визначає якість життя та формує набір життєво необхідних послуг.

В умовах формування нової глобальної природоохоронної архітектури, а Україна приєдналася до основних міжнародних природоохоронних конвенцій, необхідним при виборі цілей інноваційної трансформації поствоєнної економіки в частині реалізації середньострокових та довгострокових пріоритетів є дотримання принципу ко-

еволюції, який передбачає поряд із освоєнням природно-ресурсних благ і створення умов для пристосування сфери матеріального та нематеріального виробництва до вимог повноцінного функціонування природних біогеоценозів. Тобто дотримання цього принципу вимагає розширеного відтворення та примноження біорізноманіття, економічного використання вичерпних природних ресурсів, відновлення та відтворення невичерпних природних ресурсів, результативнішого використання у господарському обігу екосистемних послуг, які продукуються природними біогеоценозами. Також реалізація цього принципу дасть змогу цілі інноваційної трансформації поствоєнної економіки України синхронізувати з базовими положеннями глобальної природоохоронної архітектури, основу котрої складають нова кліматична угода, глобальні цілі сталого розвитку, резолюції авторитетних міжнародних організацій природоохоронного спрямування.

Незважаючи на те, що Україна в певних секторах соціально-економічного розвитку випередила високорозвинені країни (цифрова трансформація), в цілому спостерігається значний інституційний та технологічний розрив між нашою країною та високорозвиненими країнами Заходу. З огляду на це, комплекс цілей інноваційної трансформації поствоєнної економіки має бути спрямований на зближення (конвергенцію) з названою групою країн. Тому принцип конвергенції має бути врахований при визначенні пріоритетів інноваційно-технологічної модернізації сфери матеріального виробництва та розвитку сервісних секторів національного господарства.

Схвалення Україною численних міжнародних конвенцій економічного, соціального, самоврядного спрямування, зокрема укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зобов'язує нашу країну запозичувати, освоювати та імплементувати передові іноземні практики побудови громадянського суспільства та соціально-ринкової економіки. Водночас імплементация таких практик має бути максимальною мірою пристосована до умов України, щоб не спровокувати інституційні пастки та інституційні розриви в тих чи інших сферах суспільного розвитку. Уникнення такого роду негативних екстерналій стане можливим за умови дотримання принципу глокалізації, тобто пристосування глобальних передових практик інноваційного розвитку до конкретних умов вітчизняної економіки.

Названий комплекс принципів має бути закладений в методологію цілепокладання інноваційної трансформації поствоєнної економіки, щоб максимальною мірою враховувати потреби та інтереси громадян країни, використовувати наявний ресурсно-виробничий потенціал розвитку господарського комплексу, вдало доповнювати вітчизняний позитивний досвід реформування суспільних відносин, зокрема публічного сектора, у попередні періоди, вчасно та системно імплементувати кращі іноземні практики інноваційного розвитку, усувати системні, структурні та циклічні економічні кризи. Виходячи з ускладненості та багатофункціональності господарського комплексу та соціальної сфери України цілепокладання інноваційної трансформації поствоєнної економіки має передбачати виокремлення цілей двох порядків. Цілями першого порядку мають бути цілі, які забезпечують відпо-

відний рівень національної безпеки та господарської самодостатності країни з врахуванням комплексу глобальних викликів та вимог, а цілі другого порядку стосуються розвитку базових секторів національного господарства та секторів, які формують техніко-технологічне та інформаційне підґрунтя безпосередньо інноваційної трансформації поствоєнної економіки.

Серед цілей першого порядку необхідно виокремити ціль, яка передбачає відновлення економіки та посилення господарської самодостатності країни. В межах досягнення даної цілі необхідним є усунення наслідків руйнації житлових приміщень та об'єктів виробничої інфраструктури та подальше зведення на основі сучасних технологій і у короткі терміни значних площ доступного житла та побудова і запуск виробничих корпусів підприємств, які виготовлятимуть продукцію інвестиційного призначення та критично необхідний рівень продовольчих товарів. З цією метою держава повинна створювати сприятливі режими інвестування як для вітчизняних, так і для іноземних суб'єктів виробничого, фінансового та комерційного підприємництва. Доцільною стане інституціоналізація додаткових форм публічно-приватного партнерства для залучення іноземного приватного капіталу у зведення інфраструктурних об'єктів. Значною мірою реалізація названої цілі пов'язана зі зміцненням енергетичної безпеки через відновлення пошкодженої енергетичної інфраструктури, налагодження виробництва енергоносіїв з відновних джерел та диверсифікацію енергетичного забезпечення стратегічно важливих виробництв.

Враховуючи прецедент антигуманної та антицивілізаційної військової агресії зі сторони Російської Федерації по відношенню до нашої країни, однією з основних цілей інноваційної трансформації поствоєнної економіки має стати зміцнення обороноздатності України та відродження її військово-промислового комплексу. В першу чергу потребує відновлення виробництво тих видів озброєнь, які традиційно випускали українські підприємства і забезпечували їх експорт. На користь реалізації даної цілі також свідчить той факт, що відновлення потужностей у виробництві озброєнь створить значний внутрішній попит на металопродукцію і тим самим знизить залежність вітчизняних металургійних підприємств від кон'юнктурних коливань на глобальних ринках металопродукції. Також складовою реалізації вказаної цілі є будівництво комплексу фортифікаційних споруд на кордонах з агресором та його союзником, а також створення мережі укриттів для убезпечення життя громадян.

Однією з цілей першого порядку інноваційної трансформації поствоєнної економіки є побудова соціальної держави, що передбачає формування інституційного забезпечення для створення сучасного соціального пакета допомоги для постраждалих від війни громадян, учасників бойових дій та малозабезпечених, запровадження справедливих систем пенсійного забезпечення, створення мобільної системи перекваліфікації робочої сили, надання допомоги в отриманні престижної освіти, усунення расової, релігійної та майнової дискримінації населення. Дана ціль отримає конкретизацію в переліку цілей другого порядку, в тому числі і в територіальному, і в секторальному

розрізі.

Останні тренди глобального масштабу підтверджують важливість дотримання природоохоронних вимог при реалізації пріоритетів соціально-економічного розвитку. Екологічна компонента у високорозвинених країнах стала вагомим складовою поступального розвитку національних господарств. Тому забезпечення чистого довкілля як необхідної передумови створення сприятливих умов для життєдіяльності населення варто виокремити як окрему ціль першого порядку інноваційної трансформації поствоєнної економіки. Тим більше, що екологізація економіки виступає важливим фактором підвищення її інвестиційної привабливості і запорукою залучення коштів глобальних екологічних фондів.

Формування цілей другого порядку формується на основі цілей першого порядку з відповідною конкретизацією реалізації останніх в окремих регіонах країни та секторах національного господарства. Фактично основний зміст цілей першого порядку переноситься і на цілі другого порядку, але з виокремленням конкретних секторальних та територіальних пріоритетів з ідентифікацією механізмів фінансово-інвестиційного їх забезпечення. До цілей другого порядку, в першу чергу, необхідно віднести територіально-секторальні цілі, що передбачають реалізацію проектів інноваційної трансформації регіональних господарських комплексів та секторів національного господарства. Реалізація таких цілей дасть змогу врахувати притаманні окремим територіям особливості комплексотворення і максимізувати ефект соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад.

Окремим блоком цілей другого порядку необхідно виокремити еколого-енергетичні цілі. Модернізація паливно-енергетичного комплексу виступає запорукою зменшення залежності від зовнішніх джерел постачання енергоносіїв та зниження енергомісткості сфери промислового виробництва. Також реалізація даної цілі дасть змогу створити альтернативу імпортованим викопним вуглеводням за рахунок нарощення власного газовидобутку та налагодження виробництва різноманітних видів біологічного палива на основі утилізації побутових відходів та вторинної природної сировини (відходи сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва). Тобто фактично вирішення комплексу проблем енергетичного забезпечення національного господарства може бути вирішено через розв'язання багаторічних екологічних проблем, тому й еколого-енергетичні цілі і позиціонуються одним блоком в спектрі цілей інноваційної трансформації поствоєнної економіки другого порядку.

Враховання повною мірою людського чинника при здійсненні інноваційної модернізації поствоєнної економіки стане можливим за умови реалізації комплексу соціально-демографічних цілей, зокрема в частині соціального захисту населення, пенсійного забезпечення, підвищення рівня зайнятості та самозайнятості, формування мобільних ринків робочої сили та адаптованих до вимог ринку систем підготовки та перепідготовки професійних кадрів, стимулювання збільшення народжуваності та захисту материнства. Реалізація соціально-демографічних цілей особливо важлива у поствоєнний період, оскільки значна кіль-

кість населення виїхала з країни і вітчизняний ринок праці відзначається численними системними перекосами, що негативним чином відображається на динаміці зайнятості та розвитку національної економіки в цілому. Потрібна розробка механізмів повернення громадян в країну, особливо висококваліфікованих кадрів, щоб підвищити мобільність ринку робочої сили і сформувати на ньому конкурентне середовище, а також підвищити рівень кваліфікації вищої ланки менеджменту як безпосередньо суб'єктів господарювання, так і центральних та регіональних органів виконавчої і представницької влади. Вагомим значення набуває реалізація комплексу заходів по покращенню морально-психічного стану учасників бойових дій та мирних громадян, постраждалих внаслідок російської агресії.

Реалізація перерахованих цілей другого порядку напряму залежить від рівня інноваційності методів прийняття рішень, а також технологій виробництва. Позитивних зрушень в цьому плані можна досягти не лише через трансфер закордонних технологій, але і через модернізацію вітчизняної технічної освіти, відновлення втраченого потенціалу науково-дослідних інститутів технічного та природничого профілю, створення науково-дослідних та дослідно-конструкторських лабораторій у виробничому секторі національного господарства. З огляду на це, необхідно виокремити науково-технічні цілі окремим блоком в спектрі цілей другого порядку при реалізації інноваційної трансформації поствоєнної економіки. Ваговою складовою даного блоку цілей має виступати комплексний механізм стимулювання науково-технічних кадрів стосовно продукування процесних та продуктових інновацій, що дасть змогу активізувати національний ринок інноваційних технологій та підвищити рівень їх комерціалізації.

Перераховані цілі першого та другого порядку виступають методологічною передумовою розроблення інструментарію державного регулювання інноваційної трансформації поствоєнної економіки. Основними складовими регуляторного механізму інноваційної трансформації національного господарства у поствоєнний період виступає реалізація державних програм розвитку окремих секторів національного господарства, національних планів вирішення проблем функціонування певних ланок національного та регіональних господарських комплексів, національних проєктів модернізації виробничої та соціальної інфраструктури, створення сучасних логістично-складських комплексів. Важливою складовою означеного регуляторного механізму є набір інструментів прямого та непрямого бюджетного стимулювання інноваційної трансформації економіки регіонів та господарства територіальних громад.

Висновки. Модернізація поствоєнної економіки України вимагає реалізації політики її трансформації на інноваційних засадах. Важливою методологічною передумовою формування концепту інноваційної трансформації поствоєнної економіки України є детермінація цілепокладання трансформаційних процесів, тобто врахування комплексу детермінант впливу на відтворювальні пропорції при визначенні конкретних цілей. Дослідження показали, що такими детермінантами виступають наступні детермінанти: воєнні, інституційно-цифрові, ресурсно-виробничі

та екологічні, соціальні, макроциклічні та макрофіскальні, глобальні. Своєю чергою, ідентифікація перерахованих детермінант дала змогу визначити комплекс принципів здійснення трансформаційних процесів: соціальної відповідальності, дирижизму, інклюзивності, коеволюції, конвергенції, глокалізації. Водночас даний комплекс принципів повинен лежати в основі визначення цілей інноваційної трансформації національної економіки. До цілей першого порядку інноваційної трансформації національного господарства відносяться такі цілі: 1) відновлення економіки та посилення господарської самодостатності; 2) зміцнення обороноздатності країни та відродження військово-промислового комплексу; 3) побудова соціальної держави; 4) чисте довкілля. Цілі першого порядку конкретизуються у цілях другого порядку: територіально-секторальних, еколого-енергетичних, соціально-демографічних, науково-технічних. Детермінація цілепокладання дала можливість ідентифікувати основні складові державного регулювання інноваційної трансформації поствоєнної економіки: державне програмування, національне планування, національне проєктування, бюджетне стимулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В. Д. Комплексний аналіз інституційної архітектури і динаміки економічних перетворень. *Економічна теорія*. 2008. № 1. С. 109–112.
2. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2007. 493 с.
3. Голян В. А. Економічна криза в Україні: феномен «голландської хвороби» та рецидив «ресурсного прокляття». *Економіка та держава*. 2016. № 7. С. 4–15.
4. Громико О. Зміст поняття «трансформація» як базової наукової категорії. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 1. С. 125–131.
5. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 5–11.
6. Івашина С. Ю., Івашина О. Ф. Соціально-інституціональні аспекти економічної трансформації. *Проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 309–314.
7. Крючкова І. В. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання. Київ: Експрес, 2007. 520 с.
8. Поручник А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 352 с.
9. Сіденко В. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України: аналіт. доп. Київ: Заповіт, 2017. 182 с.
10. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наук. доп. Київ: ІЕП НАНУ, 2015. 304 с.
11. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи): монографія / за ред. В. М. Геєця. Київ: Логос, 1999. 500 с.
12. Vakhovych I., Satyvaldieva B., Dooranov A., Slynko M., Marchenko O. & Salivonchuk I. Smart specialization of the region as a tool for modernizing innovative development. *Studies of Applied Economics*. 2021. Vol. 39-5. P. 1–10.

REFERENCES

- Bazylevych, V. D. "Kompleksnyi analiz instytutitsiinoi arkhitektontyky i dynamiky ekonomichnykh peretvoren" [Comprehensive Analysis of Institutional Architecture and Dynamics of Economic Transformations]. *Ekonomichna teoriia*, no. 1 (2008): 109-112.
- Danylyshyn, B. M., and Pylypiv, V. V. "Detsentralizatsiia u krainakh YeS: uroky dlia Ukrainy" [Decentralization in EU Countries: Lessons for Ukraine]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2016): 5-11.
- Holian, V. A. "Ekonomichna kryza v Ukraini: fenomen «holandskoi khvoroby» ta retsydyv «resurnooho prokliattia»" [The Economic Crisis in Ukraine: The Phenomenon of «Dutch Disease» and the Recurrence of the «Resource Curse»]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 7 (2016): 4-15.
- Hromyko, O. "Zmist poniattia «transformatsiia» yak bazovoi naukovoï katehoriï" [The Content of the Concept of «Transformation» as a Basic Scientific Category]. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnia*, vol. 1, no. 1/2(46/47) (2016): 125-131.
- Ivashyna, S. Yu., and Ivashyna, O. F. "Sotsialno-instytutsionalni aspekty ekonomichnoi transformatsii" [Social and Institutional Aspects of Economic Transformation]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2014): 309-314.
- Kriuchkova, I. V. *Strukturna harmonizatsiia ekonomiky Ukrainy yak chynnyk ekonomichnoho zrostantia* [Structural Harmonization of the Economy of Ukraine as a Factor of Economic Growth]. Kyiv: Ekspres, 2007.
- Poruchnyk, A. M. *Natsionalnyi interes Ukrainy: ekonomichna samodostatnist u hlobalnomu vymiri* [National Interest of Ukraine: Economic Self-sufficiency in the Global Dimension]. Kyiv: KNEU, 2008.
- Sidenko, V. *Strukturni transformatsii u svitovii ekonomitsi: vyklyky dlia Ukrainy* [Structural Transformations in the World Economy: Challenges for Ukraine]. Kyiv: Zapovit, 2017.
- Strukturni transformatsii v ekonomitsi Ukrainy: dynamika, superechnosti ta vplyv na ekonomichnyi rozvytok* [Structural Transformations in the Economy of Ukraine: Dynamics, Contradictions and Impact on Economic Development]. Kyiv: IEP NANU, 2015.
- Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrychchia, perspektyvy)* [Transformation of the Ukrainian Economy Model (Ideology, Contradictions, Perspectives)]. Kyiv: Lohos, 1999.
- Vakhovych, I. et al. "Smart specialization of the region as a tool for modernizing innovative development". *Studies of Applied Economics*, vol. 39-5 (2021): 1-10.
- Vakhovych, I. M. *Finansova polityka staloho rozvytku rehionu: metodolohiia formuvannia ta mekhanizmy realizatsii* [Financial Policy of Sustainable Development of the Region: Formation Methodology and Implementation Mechanisms]. Lutsk: Nadstyria, 2007.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2022 р.